

Σάββατο, 24 Μαΐου 2008
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α' ΚΕΙΜΕΝΟ

Κωνσταντίνος Καβάφης (1863-1933)

ΚΑΙΣΑΡΙΩΝ

Ἐν μέρει γιά νά ἐξακριβώσω μιά ἐποχή,
ἐν μέρει καί τήν ὥρα νά περάσω,
τήν νύχτα χθές πῆρα μιά συλλογή
ἐπιγραφῶν τῶν Πτολεμαίων νά διαβάσω.

5 Οἱ ἄφθονοι ἔπαινοι κ' ἡ κολακεῖς
εἰς ὅλους μοιάζουν. Ὅλοι εἶναι λαμπροί,
Ἐνδοξοί, κραταιοί, ἀγαθοεργοί
καθ' ἐπιχείρησιν τῶν σοφοτάτῃ.
Ἄν πεῖς γιά τές γυναῖκες τῆς γενιᾶς, κι αὐτές,
10 ὅλες ἡ Βερενίκες κ' ἡ Κλεοπάτρες θαυμαστές.

Ὅταν κατόρθωσα τήν ἐποχή νά ἐξακριβώσω
θ' ἄφινά τό βιβλίό ἄν μιά μνεῖα μικρή,
κι ἀσήμαντη, τοῦ βασιλέως Καισαρίωνος
δέν εἴλκυε τήν προσοχή μου ἀμέσως...

15 Ἄ, νά, ἦρθες σύ μέ τήν ἀόριστη
γοητεία σου. Στήν ἱστορία λίγες
γραμμές μονάχα βρίσκονται γιά σένα,
κ' ἔτσι πιό ἐλεύθερα σ' ἔπλασα μέσ στόν νοῦ μου.
Σ' ἔπλασα ὠραῖο κ' αἰσθηματικό.

20 Ἡ τέχνη μου στό πρόσωπό σου δίνει
μιάν ὄνειρώδη συμπαθητική ἐμορφιά.
Καί τόσο πλήρως σέ φαντάσθηκα,
πού χθές τήν νύχτα ἀργά, σάν ἔσβυνεν
ἡ λάμπα μου - ἄφισα ἐπίτηδες νά σβύνει -

25 ἐθάρεψα πού μπήκες μέσ στήν κάμαρά μου,
μέ φάνηκε πού ἐμπρός μου στάθηκες ὥς θά ἦσουν
μέσ στήν κατακτημένην Ἀλεξάνδρεια,
χλωμός καί κουρασμένος, ιδεώδης ἐν τῇ λύπῃ σου,
ἐλπίζοντας ἀκόμη νά σέ σπλαχνισθοῦν

30 οί φαῦλοι - πού ψιθύριζαν τό «Πολυκαισαρίη*».

Πολυκαισαρίη· η ύπαρξη περισσότερων του ενός ηγεμόνων (Καισαρίων)

Α' ΕΡΩΤΗΣΗ

Ορισμένα γνωρίσματα της ποίησης του Καβάφη είναι: η χρήση ιστορικών προσώπων ως συμβόλων, ο ρεαλισμός και οι λόγιοι γλωσσικοί τύποι. Να επισημάνετε τα γνωρίσματα αυτά στο συγκεκριμένο ποίημα (δύο παραδείγματα κατά περίπτωση).

Μονάδες 15

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στον Καισαρίωνα εντοπίζουμε ορισμένα από τα γνωρίσματα της Καβαφικής ποίησης όπως:

α. Χρήση ιστορικών προσώπων ως συμβόλων:

- στ. 10 «όλες ή Βερενικές κ' ή Κλεοπάτρες θαυμαστές» όπου οι βασίλισσες συμβολίζουν το παρακμιακό κλίμα της εποχής των Πτολεμαίων με έντονο το χαρακτηριστικό της υποκρισίας και της επιτηδευμένης εθιμοτυπικής αυλοκολακείας, που δείχνει να υμνεί τυφλά και άκριτα όλα τα μέλη της δυναστείας ανεξάρτητα από την πραγματική αξία και προσφορά του καθενός.
- Ο Καισαρίωνας χρησιμοποιείται με τρόπο συμβολικό από τον ποιητή. Ο άτυχος και παραγκωνισμένος ήρωας μέσα σε μία ατμόσφαιρα υποβλητική γίνεται σύμβολο των αδικημένων από την ιστορία προσώπων καθώς ο ποιητής εστιάζει στην εσωτερική – ηθική ακεραιότητα και την περίλυπη αξιοπρέπεια του κατά τη στιγμή της πτώσης του (στ. 27-30).

β. Ο ρεαλισμός του ποιήματος εντοπίζεται:

- αρχικά, στην α' στροφή (στ. 1 –4), όπου ο ποιητής παραδέχεται πως εν μέρει η διάθεσή του να περάσει την ώρα του, εν μέρει η ιστορική του περιέργεια αποτέλεσαν το κίνητρο ώστε να μελετήσει τη συλλογή επιγραφών των Πτολεμαίων. Επίσης, εντοπίζεται στη β' στροφή (στ. 11 – 14), όπου ο ποιητής αποκαλύπτει με άμεσο τρόπο πως ο ιστορικός παραγκωνισμός του Καισαρίωνα λειτούργησε ελκυστικά για τον ίδιο.
- Τέλος, ακόμη και στη γ' στροφή, ο Καισαρίωνας δεν είναι εντελώς αυθαίρετο δημιούργημα της ποιητικής φαντασίας, καθώς ο Καβάφης τον οραματίζεται με ιστορικό «φόντο» την κατακτημένη Αλεξάνδρεια και με αξιοπρεπή στάση απέναντι στις φάυλες υποδείξεις των συμβούλων του Οκταβιανού (στίχοι 27, 30), στοιχεία τα οποία αντιστοιχούν σε ιστορικές αναφορές.

γ. Λόγιοι γλωσσικοί τύποι:

- στ. 7-8, όπου οι λόγιες λέξεις «κραταιοί, αγαθοεργοί καθ' ἐπιχείρησιν των σοφοτάτη» απηχούν την ειρωνική διάθεση του απέναντι στις αυλοκολακειές.
- στ. 13-14, «τοῦ βασιλέως Καισαρίωνος/δέν εἶλκυε τήν προσοχή μου ἀμέσως»: όπου η πρώτη αναφορά στο κεντρικό πρόσωπο του ποιήματος ενταγμένη στο πλαίσιο της

ιστορίας γίνεται με γλώσσα λόγια μιας και ακόμα δεν έχει ενεργοποιηθεί η φαντασία του ποιητή.

Β' ΕΡΩΤΗΣΗ 1

Ο Κ. Θ. Δημαράς έχει παρατηρήσει ότι στο ποίημα αυτό ο Καβάφης «μας δίνει αναλυτικά την τεχνική της έμπνευσής του». Προσδιορίστε με αναφορές στο κείμενο πώς επαληθεύεται στον «Καισαρίωνα» η άποψη ότι ο Καβάφης αποκαλύπτει στον αναγνώστη του τη διαδικασία δημιουργίας ενός ποιήματος.

Μονάδες 20

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στο ποίημα «Καισαρίων» ο Καβάφης μας αποκαλύπτει τα μυστικά της τέχνης του και τη διαδικασία της ποιητικής του δημιουργίας.

Ειδικότερα, στους στίχους 1-4 δίνεται η αφετηρία του ποιήματος: ένα βιβλίο («συλλογή επιγραφών των Πτολεμαίων») που μελετά ο Καβάφης για να εξακριβώσει μία εποχή αλλά και για να διασκεδάσει την ανία και την πλήξη της βραδιάς. Επαληθεύεται, έτσι, ο χαρακτηρισμός του Καβάφη ως «ποιητή – αναγνώστη». Όταν ο στόχος του φιλόστορα έχει επιτευχθεί («όταν κατόρθωσα την εποχή να εξακριβώσω») την προσοχή του ποιητή ελκύει η μικρή και ασήμαντη μνεία στον Καισαρίωνα, η οποία ενεργοποιεί τα ποιητικά αντανάκλαστικά του. Η αφορμή, λοιπόν, του ποιήματος είναι μια περιθωριακή αναφορά σε ένα σχεδόν άγνωστο βασιλιά, ενώ οι άλλοι φημισμένοι βασιλείς αγνοούνται. Με αυτή την εκλογή ο ποιητής παραγνωρίζει τα γνωστά και διάσημα πρόσωπα της συλλογής και προτιμά να γράψει ένα ποίημα για το πιο ασήμαντο.

Στην τρίτη στροφική ενότητα διαμορφώνοντας την κατάλληλη ατμόσφαιρα (στ. 22 κ.ε.) ανασύρει από την ιστορική αφάνεια τον Καισαρίωνα, τον ξαναζωντανεύει αριστοτεχνικά με τη φαντασία του, διαγράφει το κάλλος (στ. 15-16 και στ. 19-21) και την τραγικότητά του (στ. 28-30) και, τελικά, τον διασώζει από τη λήθη μεταμορφώνοντάς τον σε γοητευτικό σύμβολο μιας θλιμμένης ομορφιάς, σε ιδεώδη πονεμένη μορφή μέσα στην καταθλιπτική ατμόσφαιρα της παρακμής.

Β' ΕΡΩΤΗΣΗ 2

Να διακρίνετε τα δύο διαφορετικά υφολογικά επίπεδα του ποιήματος και να τα χαρακτηρίσετε τεκμηριώνοντας την απάντησή σας με αναφορές στο ποίημα.

Μονάδες 20

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στο ποίημα διακρίνουμε δύο διαφορετικά επίπεδα ύφους. Το πρώτο καλύπτει τους στίχους 1-14 και χαρακτηρίζεται από πεζολογικό, αντιλυρικό τόνο. Η αναφορική λειτουργία της γλώσσας, η εκφραστική λιτότητα, η ομοιοκαταληξία, η συσσωρευμένη χρήση επιθέτων, οι λόγιοι τύποι και η έντονη ειρωνεία υπηρετούν εύστοχα τον πληροφοριακό-αντικειμενικό χαρακτήρα των στίχων αυτών. Οι στίχοι 1-10 αποτελούν, σύμφωνα με την τοποθέτηση του Γ. Θέμελη, «το άνοιγμα του χώρου και του χρόνου ως ατμόσφαιρα ηθική και πνευματική που χρωματίζει την εποχή» (μια εποχή με έντονα στοιχεία παρακμής, καθώς κυριαρχεί η ψυχρή εθιμοτυπική αυλοκολακεία), ενώ οι στίχοι 11 - 14 δίνουν έμφαση στην ανυπαρξία του προσώπου του Καισαρίωνα από άποψη ιστορικής αξίας και αποτελούν τη «γέφυρα» μεταξύ του πρώτου και του τρίτου μέρους.

Το δεύτερο υφολογικό επίπεδο εντοπίζεται στους στίχους 15-30. Ο τόνο αλλάζει: από το πεζολογικό - πληροφοριακό ύφος γίνεται μετάβαση σε ένα ποιητικό και λυρικό ύφος, με έντονο υποκειμενικό χρώμα. Έτσι η τρίτη στροφή, που αποτελεί και το κέντρο βάρους του ποιήματος, χάρη στις αντιθέσεις που δημιουργούνται με τα προηγούμενα μέρη με τη λυρική της έξαρση (με εκφραστικά μέσα όπως: αποστροφή, σωρεία επιθέτων, εικόνα, οξύμωρο) δημιουργεί ξεχωριστή υποβλητικότητα. Ο εσωτερικός λυρισμός του Καβάφη εκφράζεται εδώ σε χαμηλούς τόνους, με έντονο το συγκινησιακό στοιχείο: κυριαρχεί, όπως υποστηρίζει ο Γ. Θέμελης, μια «αγάπη γεμάτη περιπάθεια προς μια ανθρώπινη μορφή, προς ένα πλάσμα της φαντασίας, όσο κι αν έχει ερείσματα στην Ιστορία». Με την αλλαγή της ποιητικής ατμόσφαιρας και με τη βοήθεια της δημιουργικής φαντασίας ο ποιητής επιτυγχάνει να μετουσιώσει το ιδιότυπο πάθος του σε υψηλή τέχνη, να οραματιστεί τον Καισαρίωνα και να τον μεταμορφώσει σε γοητευτικό σύμβολο μιας θλιμμένης και μελαγχολικής ομορφιάς, σε ιδεώδη πονεμένη μορφή μέσα στην καταθλιπτική ατμόσφαιρα της παρακμής.

Γ' ΕΡΩΤΗΣΗ

15 «Α, νά, ήρθες σύ μέ τήν άόριστη
γοητεία σου. Στήν ιστορία λίγες
γραμμές μονάχα βρίσκονται γιά σένα,
κ' έτσι πιό ελεύθερα σ' έπλασα μέσ στον νοῦ μου.
Σ' έπλασα ώραῖο κ' αἰσθηματικό.

20 Ἡ τέχνη μου στό πρόσωπό σου δίνει
μιάν ὄνειρώδη συμπαθητική ἔμορφιά.»

Να σχολιάσετε το περιεχόμενο των παραπάνω στίχων με 120-140 λέξεις .

Μονάδες 25

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στους στίχους αυτούς συντελείται η μετάβαση του Καισαρίωνος από το περιθώριο, όπου τον είχε καταδικάσει η Ιστορία (στ.16-17) στο κέντρο της ποιητικής Τέχνης. Με μια αποστροφή που δημιουργεί κλίμα οικειότητας και επικοινωνίας με το είδωλο του ποιητικού οραματισμού (στ.15-16), η ποιητική παραίσθηση με πρωτεύοντα το ρόλο της φαντασίας και με το νοσταλγικό ερωτισμό της συμπληρώνει με ιδανικούς χαρακτηρισμούς το πρόσωπο (στ.19-21). Οι στίχοι 18-19 αποκαλύπτουν τη συνειδητή και ενεργητική στάση του ποιητή κατά τη διάρκεια της σύνθεσης, καθώς διατηρεί τον απόλυτο έλεγχο χωρίς να παραδίδεται στο συναίσθημα ή στη ρομαντική έμπνευση.

Δ' ΕΡΩΤΗΣΗ

Το ακόλουθο ποίημα του Άθου Δημουλά με τίτλο «Καβάφης» είναι ένα ποίημα για την ποίηση. Ποιες οι αναφορές του στον καβαφικό «Καισαρίωνα»;

Καβάφης

Τη φαντασία την εντελώς αδέσμευτη
δε συμπαθώ. Δεν έχει χάρες. Και είναι
χρήσιμη για τα όνειρα μόνο.

Εγώ

την άλλη φαντασία αγαπώ, αυτή
που προσπαθεί ένα παρελθόν να ζωντανέψει
και που στηρίζεται σε μνήμες του,
σποραδικές και ασύνδετες, ζητώντας
γύρω τους άρτιο ένα σύνολο να πλάσει
με τάξη, προσοχή και μέτρο.
Κι έτσι, προπάντων, που το χρώμα τους,
το χρώμα αυτών των ερειπίων,
των αβεβαίων γεγονότων το αίσθημα,
μέσα στο έργο της ενισχυμένο
να περάσει.

Αυτό το δύσκολο είναι
που εκτιμώ. Αυτήν εγώ αγαπώ
τη φαντασία, τη δεσμευόμενη,
την οδηγούμενη φαντασία που,
όλο συγκίνηση, πάντοτε γύρω
από πολύτιμα εμπόδια έρπει.

Και

χρήσιμη είναι -τόσο- για την τέχνη μου.

Ελληνικά καβαφογενή ποιήματα, Επιλογή: Δημήτρης
Δασκαλόπουλος, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Πατρών, Πάτρα 2003,

σελ. 80-81

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στο ποίημα του Άθου Δημουλά είναι εμφανείς οι αναφορές στον καβαφικό «Καισαρίωνα».

- Αρχικά, ήδη από τον πρώτο στίχο η αποστροφή του ποιητή προς τη φαντασία «την εντελώς αδέσμευτη» και η προτίμησή του για τη φαντασία «που προσπαθεί ένα παρελθόν να ζωντανέψει και που στηρίζεται σε μνήμες του» παραπέμπει στην αφετηρία δημιουργίας του Καισαρίωνα: ένα ιστορικό βιβλίο και πιο συγκεκριμένα μια μικρή και ασήμαντη αναφορά στον ξεχασμένο βασιλιά.
- Επιπλέον, οι στίχοι «σποραδικές και ασύνδετες, ζητώντας γύρω τους άρτιο ...περάσει» απηχούν την αισθησιακή απεικόνιση και ψυχογράφιση του Καισαρίωνα καθώς ο Καβάφης με την ποίησή του συμπληρώνει τα κενά της ιστορίας. Όπως «το χρώμα αυτών των ερειπιών» περνά «μέσα στο έργο της ενισχυμένο» έτσι και ο μικρός Καισαρίωνας ανασύρεται από την ιστορική λήθη και ανάγεται σε όραμα θαυμαστό και σύμβολο νεανικής ομορφιάς και περίλυπης αξιοπρέπειας.
- Τέλος, η «δεσμευόμενη και οδηγούμενη φαντασία» αντιστοιχεί στην αναπαραστατική φαντασία του δημιουργού, που αξιοποιεί υλικό της ιστορίας, τιθασεύεται από τη λογική και προκαλεί συγκίνηση όπως ακριβώς ο καβαφικός Καισαρίωνας: ωραίος και ευαίσθητος, χλωμός, θλιμμένος, ιδεώδης μέσα στη θλίψη του προκαλεί συγκίνηση στον αναγνώστη με το τραγικό του τέλος.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Τα θέματα της Λογοτεχνίας Κατεύθυνσης ήταν αναμενόμενα ως προς την επιλογή του κειμένου της εξέτασης («Καισαρίων»), ενώ τα ερωτήματα κρίνονται βατά και προσπελάσιμα από τους διαβασμένους μαθητές.

Οι ερωτήσεις έχουν διατυπωθεί με σαφήνεια και απαιτούσαν γνώση των χαρακτηριστικών γραφής του Κ.Καβάφη όπως και της αναλυτικής ερμηνευτικής προσέγγισης του ποιητικού κειμένου.

Η επιλογή του αδιάκτου ποιήματος κρίνεται εύστοχη καθώς παραπέμπει εμφανώς στο διδαγμένο κείμενο.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το συγκεκριμένο ποιητικό κείμενο είχε ζητηθεί στο διαγώνισμα της 21/10/07 για τους τελειοφοίτους και της 3/11/07 για τους αποφοίτους, στοιχείο που δείχνει το βαθμό προσοχής που είχαμε επιστήσει στους μαθητές. Τέλος, όλα τα ερμηνευτικά σχόλια για την ανάπτυξη των ερωτήσεων αντλούνται είτε αυτούσια είτε συνθετικά μέσα από τις σελίδες του τεύχους «Ποίηση» των εκδόσεων Ώθηση, που διέθεταν οι μαθητές μας και είχαμε αξιοποιήσει κατά τη διάρκεια των μαθημάτων.